

TANPINAR'IN ŞİİRİ

Mehmet KURTOĞLU

Şiiri “muzdarip ve huzursuz ruhun saf lisanı” ve “kendi içimizde kâinatı bulmak sanatı” olarak tanımlayan Tanpınar, bu ifadeyle poetikasıdan daha çok kendini tanımlamıştır. Zira bir başka yerde ise etkisinde kaldığı Valeary’in izinde giderek şiir-rüya ilişkisi üzerinde durur. “Rüya cemiyetle anlaşılamayan sanatkârın gittiği yer. Bazı sanatkârlar sadece rüyalarını yazmışlardır” der. Aslında yaptığı bu tanımlar başka sanatçılar üzerinden kendini tanımlamasıdır. Kendisi de rüyalarını yazmış, “kendi içindeki kâinatı” bulma peşine düşmüştür. Ancak Tanpınar, bunu şiirden daha çok romanlarında başarmış bir sanatçıdır. Zira yaşamış olduğu muzdaripliği ve huzursuzluğu şiire yüklemiş, kendi hakikatini şiirde göstermek istemiştir.

Şair değildir ama iyi bir şair olduğunu düşünmektedir. Derin estetik kaygısıyla kült eserler yazmış fakat bu derin estetik kaygısının şiirinin önünde bir engel olduğunu görememiştir. Bu da belli bir poetik çevre içinde yer almasına engel olmuştur. Çağdaşları Yahya Kemal, Necip Fazıl gibi büyük şairleri aşamamıştır. Çünkü onun şiiri kurgu şiiridir, birden değil parça parça ilham gelir. Tıpkı bir nesri yazar gibi önceden hazırlanır şiire. İlham avcılığı dedikleri durumu yaşar Tanpınar. Hayatı boyunca şiirinin nerede durduğunun farkında olmamıştır. Şiir üzerine büyük laflar etmiş ama büyük şiiri yazamamıştır. Günlüklerinde bir gün kendisinin farkına varılacağını söylemiştir ama ne yazık ki, bu farkına varış şiirinde değil, romanlarında nesirlerinde gerçekleşmiştir.

Şiiri diğer sanat dallarından ayıran ve ayrı bir önem veren Tanpınar, sanatın künhüne varmış biri olarak -ne yazık ki- şiir üzerine yazdıklarıyla şiirleri arasında bir bağ kuramamıştır. Ahmet Haşim’in, Valeary, hatta hocası Yahya Kemal’in etkisinde kalmıştır. Türk edebiyatında üzerinde en çok durduğu şiiriyle değil de, nesriyle önemli ve özel bir yere sahip olmuştur. Tanpınar, yol açan, peşinden gidilen büyük şair değildir. O büyük şairlerin peşinden gitmiş biridir.

Şiirinde Yahya Kemal, Ahmet Haşim Paul Valeary gibi şairlerin etkisi yanında kendi kuşağından şairlerden de etkilendiğini gösteren mısralar vardır. Örneğin Yahya Kemal’in şiirinde “deniz” ve “gemi” imajı birçok yerde geçer. Oysa aynı imajları Tanpınar’ın şiirinde de görürüz. Yine bir şiirinde Yahya Kemal’in *Sesiz Gemi* şiirine gönderme yaparak; “Dönmeyen gemiler olduk açıktan/ Adımızı soran, arayan var mı” diye sorar. Yahya Kemal’in “dalga kıvrımları arasında büyük tenhalık” ve “Musikiyle bir âlem kesilir çalkantı” mısraları ile yine Necip Fazıl’ın “Bir bardak su gibi çalkandı dünya/ Söndü istikamet, yıkıldı boşluk” mısraını çağrıştıran “içimizde sonsuz çalkanan deniz/ gülümseyen yüzü kaderin bize” mısraını yazmıştır. Bir başka şiirinde ise Necip Fazıl’ın “Bu yolu dönerken arkana bak da/ Köşede bir lahza kalıver gitsin” mısraına karşılık “Önünde açılan bu gurbet yolu/ şehrin kapısında bir lahza durdu” mısraını yazmıştır. Yeni Tanpınar kendi kuşağından olan Necmettin Halil Onan’ın “Dur Yolcu” şiirine karşılık “Bir Yolcu” şiirini metafizik bir ürpertiyle kaleme almış fakat Onan’ın vermiş olduğu güçlü duyguyu Tanpınar verememiştir. Tanpınar mistik değildir fakat zaman zaman metafizik ürpertiyle şiirler yazmıştır. Döneminin güçlü ve büyük şairini Necip Fazıl’ın metafizik ürpertiyle kaleme aldığı şiirlerde büyük bir coşkunluk ve içsellik hâkimken, Tanpınar’da cümleler silik ve sönüktür. Örneğin “Bir Yolcu” şiirindeki “Ölüm çiçek açmıştı bu gençlerin kanında/ Zafer bir haledir ki kemiklerini bekler” dizesi metafiziktir fakat coşkun bir söyleyişe, güçlü biçimselliğe ve müzikaliteye sahip değildir. Çünkü Tanpınar, anlaşıldığı kadarıyla şiirlerini bir anda ilham geldiği gibi oturup yazan bir şair değil, zaman ve süreç içinde şiiri oluşturan, ilhamı zorla çağıran bir şairdir.

Nesirdeki ustalığını şiirde gösteremeyen Tanpınar’ın şiiriyle nesri arasında güçlü bir bağ vardır. Nesri kurguladığı gibi şiiri de kurgulamıştır. Örneğin en güçlü şiiri “Bursa’da Zaman” aynı zamanda *Beş Şehir* eserinin Bursa bölümünde anlattıklarının bir yansımasıdır. Tanpınar’ın en kudretli şiiri olarak kabul edilen “Bursa’da Zaman” *Beş Şehir*’deki “Bursa’da Zaman” bölümünün şiire dökülmüş halidir. Tanpınar bununla nesirde ortaya koyduğunu şiirde de koyabileceğini sanki göstermek istemiştir. Ustası Yahya Kemal’in “Süleymaniye’de Bayram Sabahı” şiirinde ortaya koyduğu duyguları Tanpınar “Bursa’da Zaman” şiirinde ortaya koşturmuştur. Geçmiş bir imparatorluğun tarihini şiirleştiren Tanpınar, “deruni âleme girince zaman değişir” düşüncesinden yola çıkarak zaman ve mekân olgusunu bu şiirinde göstermiştir.

Şiir ve Rüya bölümünde, rüya hakkında; “*zaman mefhumu artık onun için yoktur. Saniyeler bu gölgeler âleminde ebediyet kadar uzundur yahut daha iyisi, mahpus ve münfail olduğu bu dünyada her tasavvur kendi başına bir andır. Mücerredin ter kibini yaşıyor. Uyurken konuşan adamın sesi ne kadar uzaktan gelir. Belli ki artık kendisi olmayan bu ağızdan üst üste yığılmış çağlardan konuşmaktadır*”¹ diye yazar. Böylece gerek nesir gerek şiirinde mekânı anlatırken, tıpkı bir rüyadaymış gibi hülyalara dalarak yazan bir adamdır. Valeary’nin uyurgezer şiir yazması gibi Tanpınar, hülyalara dalarak nesir ve şiirini yazmıştır. Onun şiiri, uyurken konuşan adamın şiiridir. Kendi sesi değil, mekânın ve zamanın sesidir. Bu yüzden Tanpınar’ın şiiri kurgusal ve coşkun olmaktan uzaktır. Örneğin Baudleare ve Necip Fazıl şiiri insanı içine çeker, okuyanı zehirler, hafakana boğar. Tanpınar’ın şiirinde ise asla böylesi bir şey söz konusu değildir. O bize bir tabloyu anlatır, renkler ve seslerden bahseder.

Tanpınar, Türk edebiyatında bir şairden daha çok bir romancı, bir nesircidir. Örneğin günlüklerinde romancılığından daha çok şiirini önemseydiğini, şiirini çok büyük sandığını görürüz. Oysa Tanpınar’ın şiiri üzerinde çalışılmış, düşünülmüş, estetik kaygısı olan iyi bir şiirdir ama büyük bir şiir değildir. Tanpınar’ın şiiri insanı sarsmaz, zira duygudan daha çok bilgi, derinlikten daha çok tasvir ve estetik kaygı ön plana çıkar. Onun şiiri Mayakovski’nin “*şiir işçiliktir*” dediği türden bir şiirdir. İçten gelen güçlü bir sestenden daha çok dıştan gelen görüntüler dizgesidir. Şiirinde tasvir vardır. Tanpınar, “*Edebiyat Üzerine Makaleler*” adlı kitabında *Şiir Hakkında, Bugünün Şiiri Üstüne, Şiir Ölüyor mu, Şiire Dair, Şiirin Peşinde, Şiir ve Rüya, Şiir ve Dünya Ölçüsü* gibi yazılarıyla şiirin künhüne varmış, derin analizler yapmış bir yazar olduğunu göstermiş, fakat güçlü şiirler yazarak, kendi poetikasını oluşturmuş bir şair değildir. Oysa çağdaşları Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Necip Fazıl şiirleri ve poetikalarıyla büyük şairlerdir.

Tanpınar, kişilik olarak silik ve zavallı bir sanatçıdır. Sıkıntılı ve trajik bir hayatı vardır. İnanç problemi yaşayan arafta bir adamdır. Bohemdir. Çağdaşı Necip Fazıl gibi ölüm, zaman, kadın vs. konular etrafında dönüp durmuştur. Zaman onda bir problem olarak vardır ve hemen hemen birçok şiirinde zamana yer vermiştir. Örneğin “*bitmek bilmeyen hıncı zamanın/ her şey bana karşı kendi içimde*” diyerek zamanla olan kavgasını/ sıkıntısını dile getirmiştir. Ama çağdaşı şair ve yazarlar gibi bu bohemlikten bir şiir çıkaramamıştır. Kültür ve estetik yönünün ağır bastığı, nesrini konuşturduğu, hatta nesri şiirleştirdiği bir “*Beş Şehir*” gibi bir şaheser yaratabilmiştir. Romanlarında kendisi ve çevresi vardır. Şiirlerinde ise içinden geldiğini söylemeyi değil de, nasıl söyleyebilirim endişesini yaşamıştır. Bu söyleme sıkıntısı onun yaratıcılığını sınırlamıştır. Bu biraz da onun mükemmeliyetçiliğinden kaynaklanır. Kemal Tahir, “*mükemmeliyetçi sanatçılar fazla eser üretmez*” der. Bu tam Tanpınar için söylenmiş bir sözdür. Öyle ki Tanpınar, yayınlamış olduğu roman ve şiirlerine dahi bitmiş nazarıyla bakmamıştır.

Tanpınar’ın şiiri *sükûnetin çocuğu* olarak gördüğünden dolayı ideolojik/sloganik ve kavgacı şiirle arasına mesafe koymuştur. Ne çağdaşı Nazım Hikmet gibi sosyal içerikli ve ideolojik, ne de Necip Fazıl gibi kendi kendisiyle hesaplaşan, zaman zaman kavgacı bir dile yaslanan şiirler yazmamıştır. Şiiri kişiliğidir. Nasıl kişiliği yaşadığı dönemde silik bir portre olarak kalmışsa, şiiri de öylece kalmıştır. Sanatçılığını şiirle değil, roman ve nesirle ortaya koymuştur.

Tanpınar, şiirin meselelerini çok iyi bilen, yalnızca kendi ülkesindeki değil, dünyadaki şiir ve sanat olaylarını yakından takip eden bir yazardır. Örneğin kendi şiiri üzerine dururken, şiirimizi bir mesele olarak görmüş, yeni kurulan Cumhuriyet ile birlikte şiirimizin nerede durduğunu ve nereye gideceğini anlamaya çalışmıştır. Tanpınar’a göre dil, vezin ve ses olmak üzere bugünkü şiirimizin üç meselesi vardır ve bu meselemizi henüz halletmediğimizi söyler. O şiirimizde gördüğü meseleyi kendi şiirinde de görmüş fakat çözebilmiş değildir. Örneğin şiirinde dil problemini halletmiş fakat sesi yakalayamamıştır. Necip Fazıl’ın şiirinde olduğu gibi insanı alıp götüren yönü yoktur hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerin. O bir edebiyat tarihçisi, bir estetisyen sanatçı fakat iyi bir şair değildir. Gerçeklikten daha çok rüyaya, hakikatten daha çok hülyaya yakındır. Tanpınar, gerek şiirinde gerekse nesirlerinde kendi hakikatini ters yüz ederek anlatan adamdır. Muzdarip ve huzursuzdur ama bunu şiire dönüştürememiştir ama en güzel şekilde nesre yani romana dönüştürmesini bilmiştir.

¹A. Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, sh.33, Dergâh Yay. İstanbul, 2011